

Витяг з книги "Права людини в Україні – 2008. Доповідь правозахисних організацій" ([повний текст](#))

Укладачі: Українська Гельсінкська спілка з прав людини та Харківська правозахисна група

Свобода думки, совісті та релігії

[1] 1. Загальний огляд

Протягом 2008 року ситуація з дотриманням свободи думки, совісті та релігії істотно не змінилася. Даний розділ узагальнює комплекс існуючих проблем із забезпеченням цієї свободи. Значною мірою більшість цих проблем описувалися в попередніх Доповідях правозахисних організацій. Оскільки ситуація залишається практично не змінною на законодавчому рівні, а зміни в адміністративній практиці також є не суттєвими, можна з певністю використовувати наші матеріали 2004-2007 років.[2]

Україна практично нічого не зробила для виконання рішення Європейського суду з прав людини «Свято-Михайлівська парафія проти України».[3] Нагадаємо, що в цій справі було визнано низку конкретних недоліків українського законодавства та адміністративної практики: порушення державою принципу нейтральності, порушення права на релігійні об'єднання, непередбачуваність, непослідовність та нечіткість законодавства тощо.

Верховний суд України Постановою від 1 липня 2008 року за скаргою Свято-Михайлівської парафії (релігійної громади) Української Православної Церкви Київської єпархії «Храму на честь 1000-ліття хрещення Київської Русі» у Дарницькому районі м. Києва в порядку перегляду справи за нововиявленими обставинами (указане вище рішення Європейського суду з прав людини) скасував Ухвалу Верховного Суду України від 5 липня 2000 року, а справу направив на новий розгляд до Окружного адміністративного суду м. Києва. При цьому він зобов'язав суди розглянути цю справу з урахуванням рішення Європейського суду. Про подальший розгляд справи поки що не відомо.

Жодного заходу для усунення причин порушення прав, на котрі вказав Європейський суд, здійснено не було.

У жовтні 2008 року Європейський суд з прав людини надіслав на комунікацію уряду ще три справи щодо можливого порушення статті 9 Європейської Конвенції про захист прав людини (свобода думки та релігії): *Громада Української Греко-Католицької церкви села Коршів проти України* (заява № 9557/04), *Релігійна громада Свято-Троїцького приходу села Милостів проти України* (заява № 39238/03) та *Римо-Католицька громада Святого Климентія в місті Севастополі проти України* (заява № 22607/02).[4] У цих справах йдеться про повернення церковного майна та втручання держави в церковні стосунки при зміні громадою свого підпорядкування.

Варто відзначити зареєстрований у парламенті законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (щодо запобігання діяльності релігійних культів деструктивного типу та тоталітарних сект)[5]. Відповідно до пояснювальної записки, цей законопроект спрямований проти діяльності так званих «релігійних культів деструктивного типу», які, на думку автора, створюють реальну загрозу правам людини й свободам громадян.

До основних негативних моментів цього законопроекту можна віднести збільшення необхідної для одержання релігійною громадою статусу юридичної особи кількості її членів до 50 осіб (зараз 10), обмеження права на існування автономних релігійних громад та практичне позбавлення права релігійної організації на вихід зі складу релігійного об'єднання, обмеження діяльності релігійної громади, пропозиція щодо зазначення в назві релігійного об'єднання слів «центр» або «управління», встановлення цензу існування громад на території України для утворення ними релігійного об'єднання, запровадження «переліку елементів релігійного культу», використовувати які мають право лише зареєстровані релігійні організації, збільшення терміну розгляду документів, поданих на реєстрацію, до не менш ніж шести місяців, а в окремих випадках – до дванадцяти, та запровадження щорічної перереєстрації у державному органі у справах релігій впродовж перших десяти років діяльності релігійних громад, які не належать до вже зареєстрованих в Україні релігійних об'єднань, заборона іноземним громадянам належати до релігійних організацій та обіймати в них керівні посади тощо.[6]

Зазначений законопроект істотно обмежує релігійну свободу та загалом суперечить низці статей Конституції, Цивільного кодексу, Закону «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», позиції ПАРЄ, зокрема, висловленій у доповіді від 5 жовтня 2005 року «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», а також Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Саме за подання цього та декількох інших законопроектів у грудні 2008 року народний депутат Геннадій Москаль був нагороджений антипремією УГСПЛ «Будяк року» за найбільш небезпечну законодавчу ініціативу в галузі прав людини.[7]

2. Свобода думки, совісті та релігії: право вірити

Загалом, законодавство достатньою мірою захищає цю свободу й установлює багато гарантій щодо її забезпечення. Зокрема, відсутні положення щодо примусової підтримки релігійних організацій, примусового членства в організаціях чи перешкод у зміні релігії, існують положення щодо можливості не працювати на релігійні свята тощо.

Лише в одному принциповому аспекті ця свобода потенційно може зазнавати необґрунтованого втручання? право на альтернативну службу, щодо якої можна виділити наступні порушення міжнародних стандартів:

- це право надається тільки за релігійними поглядами і не надається за не релігійними на підставі власних моральних чи політичних переконань особи, наприклад, за пацифістськими поглядами;
- це право надається тільки членам офіційно зареєстрованих релігійних організацій,

хоча відповідно до закону релігійні громади не обов'язково повинні реєструватися;

- це право надається лише членам релігійних організацій, визначених Постановою Кабінету Міністрів України, що має явно дискримінаційний характер;
- під час процедури реалізації цього права особа повинна підтвердити належність до певної релігійної організації (необхідність подання довідки про релігійні переконання, можливості перевірки релігійних переконань);
- строк альтернативної служби є у двічі більшим від загального строку служби, що є явно дискримінаційним положенням.

Проблемою також є й вибір місця проходження альтернативної служби, що є надто вузьким, з огляду на позитивну подібну практику європейських країн.

3. Свобода сповідувати релігію чи вірування

3.1. Створення та діяльність релігійних організацій

Коллективне сповідання релігії чи вірування без створення юридичної особи (релігійної організації) є значно ускладненим. Це необхідно практично для будь-якої «культурної діяльності»: винайму приміщення, здійснення публічних богослужінь чи запрошення представників іноземних священнослужителів, друку та поширення літератури, а для заміни військового обов'язку на проходження альтернативної служби особа повинна належати до зареєстрованої організації, котра включена в перелік «організацій, учення яких не допускає застосування зброї».

Хоча законодавець передбачає, що релігійні громади можуть існувати легально без реєстрації та без статусу юридичної особи, відповідно, на практиці, реєстрація є необхідним етапом для групи віруючих, що бажають у будь-який спосіб публічно сповідувати свою віру. Незареєстровані громади фактично не мають жодних прав.

Відповідно до міжнародних стандартів право на створення релігійної організації є невід'ємною частиною загального права на асоціації, а тому різний режим реєстрації об'єднань громадян і релігійних організацій, що діє зараз, є навряд чи необхідним у демократичному суспільстві.

Загалом, можна визначити наступні порушення права на свободу віросповідання при реєстрації релігійних організацій:

- 1) Законодавство визначає вичерпний перелік правових форм релігійних організацій з наперед установленою законом системою їхнього управління та структурию.

Це є виразним порушенням, як права окремих осіб самим визначити форму власного релігійного об'єднання, так і права на автономію самої релігійної групи, елементом якої є самостійне визначення своєї структури та незалежність в управлінні. Так, наприклад, українське законодавство фактично не дозволяє створення харизматичних релігійних організацій, оскільки за законом вищим органом будь-яких релігійних організацій є загальні збори віруючих, що суперечить настановам багатьох релігій та вірувань. Також, не дозволяється й реєстрація «Церкви» як юридичної особи – реєструється лише

виконавчий орган об'єднання релігійних громад.

2) Наявність подвійної реєстрації: перша реєстрація – здійснюється прискіплива перевірка віровчення на відповідність законодавству (статуту релігійної організації), друга реєстрація – набуття статусу юридичної особи в загальному порядку, як для всіх підприємств, установ і організацій.

3) Термін реєстрації є дискримінаційним щодо інших об'єднань і явно не виправданим. Відповідно до закону він становить один місяць, а в деяких випадках цей строк може бути продовжено до 3 місяців. Проте на практиці середній термін реєстрації в кращому випадку триває 3-9 місяців.

4) Законодавство не визначає чітких підстав відмови в реєстрації або ліквідації релігійної організації. Законодавство також не визначає наскільки детальною повинна бути відмова в реєстрації, хоча з неї мало би бути чітко зрозуміло, в чому полягає порушення. Також, законодавство не визначає наскільки допустима невідповідність положень статуту релігійної організації українському законодавству: чи це проста текстова розбіжність, чи це істотна розбіжність у цілях і діяльності організації, що на практиці призведе до істотних порушень законодавства.

5) Законодавство не дозволяє іноземцям, що навіть постійно проживають в країні, засновувати релігійні організації. Це питання особливо актуальне для національних меншин.

Загалом, як зазначає Європейський суд з прав людини у згаданому вище рішенні проти України, закону про свободу совісті та релігійні організації бракує послідовності та передбачуваності.[8] Також, у цьому рішенні Суд вказав на першу та четверту проблеми з вказаних вище.

Усього за даними Державного комітету у справах національностей та релігій[9] станом на 1 січня 2009 року в країні було зареєстровано 32 639 релігійних організацій: 85 центрів, 255 управлінь (епархії, дієцезії тощо), 340 місій, 74 братства та 31 257 релігійних громад.

Проте за даними Державного комітету статистики в Єдиному державному реєстрі підприємств, організацій та установ (ЄДРПОУ) є відомості про 21 425 релігійних організацій.

Цю різницю можна пояснити дуже просто. З моменту введення подвійної реєстрації для релігійних організацій декілька років назад уже зареєстровані до цього часу організації мали пройти додаткову реєстрацію в державному реєстраторі та отримати свідоцтво про державну реєстрацію. Ця статистика показує, що 11 214 релігійних організацій ще не пройшли такої подвійної реєстрації. Тому у разі, якщо парламент прийме законопроект[10], котрим скасовується реєстрація юридичних осіб, що не пройшли таку перереєстрацію, то всі ці організації можуть припинити своє існування з усіма відповідними майновими та іншими наслідками. Очевидно, що при цьому не уникнути

численних конфліктів та порушень свободи релігії.

Найбільше зареєстровано громад: УПЦ МП– 11 731, УПЦ КП – 4 221, УАПЦ – 1 219, УГКЦ – 3 728, Римо-католицької церкви – 1 064.[11]

3.2. Позитивні обов'язки держави щодо захисту мирного сповідання релігії від нападів інших та захист релігійних меншин

Відповідно до вимог статті 9 Європейської Конвенції про захист прав людини та численних норм міжнародного права щодо захисту національних меншин, держава має позитивні обов'язки захищати мирне віросповідання усіх, а особливо релігійних меншин. Держава повинна захищати індивідуальних представників релігії, колективні публічні дії та церковну власність. Ці стандарти вимагають від держави запроваджувати законодавчі та адміністративні заходи для стримування представників інших релігій від нападів чи іншому перешкоджанні мирному сповіданню релігії чи вірування.

Проте ці позитивні обов'язки не передбачають надання допомоги держави в сповіданні релігії, наприклад, через фінансову підтримку, виділення приміщень чи майна, земельних ділянок тощо. Ці дії держави здійснюються за власним розсудом, проте міжнародні стандарти вимагають, щоби особливу увагу держава при цьому приділяла захисту національних меншин і здійснювала цю політику на недискримінаційній основі.

Невиконання цих позитивних обов'язків є однією з проблем в адміністративній практиці органів влади. Захищати меншини часто є непопулярним кроком у суспільстві. Тому в багатьох випадках, органи влади уникають реалізації цього обов'язку через власні дискримінаційні переконання або під впливом домінуючих релігійних організацій.

Особливою проблемою є неадекватні дії правоохоронних органів щодо захисту культового майна. Поширені акти вандалізму на цвинтарях. Варто звернути увагу на зненацька високий (особливо на тлі практичної бездіяльності в цій сфері правоохоронних органів у попередні роки) відсоток розкриття злочинів, пов'язаних з вандалізмом. Церкви, синагоги, кладовища та меморіали неодноразово були об'єктами актів вандалізму.[12]

- Кримська міліція встановила особу правопорушників, які 21 січня намалювали сатанинські знаки на могилах мусульманського та християнського цвинтарів у селі Марфівка та 24 січня знищили 124 надгробних пам'ятника на християнському цвинтарі в селі Войкове. Обидва села знаходяться в Ленінському районі Криму. Міліція заявила, що вандали були алкоголіками, які, вчиняючи цей злочин, не мали ані релігійних, ані етнічних мотивів.

- 28 січня 2008 року на вікнах, у дворі та ззовні огорожі навколо будівлі Хеседу в Кривому Розі була зображена свастика та написані непристойні слова.

- 10 лютого 2008 року невідомі особи зруйнували всі 220 надгробних пам'ятників на мусульманському кладовищі в містечку Нижньогірське, Крим. Меджліс кримських татар зробив заяву, у якій охарактеризував наругу над могилами як запланований акт.

Керівники меджлісу заявили, що злочинці були підбадьорені бездіяльністю міліції в попередніх випадках вандалізму.

- Наприкінці березня 2008 року вандали знищили розп'яття у вірменському соборі м. Львова та намалювали на його стінах непристойні написи.

- 3 березня невідомі особи намалювали свастики та непристойні слова на могилі рабина Леві Іцхака та на інших могилах єврейського цвинтаря в Бердичеві, Житомирська область. Міліція заарештувала одного підозрюваного, а в червні 2008 року Бердичівський суд приговорив правопорушника за наругу над могилами до 18 місяців умовного покарання.

- У квітні 2008 року житомирські вандали підпалили на цвинтарі пам'ятник відомому духовному лідеру рабину Ахарону та намалювали антирелігійну символіку на стінах меморіалу. Правоохоронці заарештували двох підлітків, які заявили, що вони розпалили багаття, щоб зігрітися, але полум'я випадково перекинулося на меморіал.

- 24 квітня 2008 року вандали зруйнували 11 пам'ятників на єврейському цвинтарі в Болграді, Одеська область.

- У середині квітня 2008 року міліція затримала трьох учнів середньої школи, які пошкодили більше 100 пам'ятників на 2 християнських цвинтарях у Добропіллі, Донецька область.

- На початку травня 2008 року невідомі особи намалювали нацистську символіку та пошкодили пам'ятники на одному із кладовищ м. Севастополя.

- 27 червня 2008 року двоє чоловіків учинили погром у вівтарі та пошкодили ікони у Свято-Успенській церкві монастиря Св. Миколая (УПЦ (МП)), що в Коропському районі Чернігівської області. Вони завдали тілесних ушкоджень двом працівникам монастиря, які намагалися зупинити наругу над святинєю. Один нападник був затриманий.

Іншою проблемою є відсутність законодавчих та адміністративних заходів з боку влади щодо зменшення нетолерантних, неправдивих публікацій у ЗМІ щодо релігійних меншин та протидії розпалюванню релігійної ворожнечі.

3.3. Організація й проведення релігійних мирних зібрань

Закон про свободу совісті та релігійні організації всупереч статті 39 Конституції встановлює дозвільний порядок проведення релігійних мирних зібрань. На практиці проведення публічних релігійних мирних заходів стикається із ще більшою кількістю проблем, що базуються на дискримінації, нетолерантності або свавільному тлумаченні законодавства.

УГКЦ скаржилася, що в травні 2008 року представники УПЦ (МП) у Білій Церкві намагалися перешкодити церемонії освячення хреста на ділянці, що була виділена для будівництва першої в місті церкви УГКЦ. На думку УГКЦ, місцеві прибічники УПЦ (МП) розцінили майбутнє будівництво церкви як приклад «католицької експансії». Чільні представники УПЦ (МП) повідомили УГКЦ, що цей протест було проведено без згоди керівництва УПЦ (МП). Правоохоронні органи та інша влада не захищали представників УГКЦ.

3.4. Права іноземців та осіб без громадянства

Українське законодавство й надалі значно обмежує свободу віросповідання для іноземців та осіб без громадянства. Це проявляється в неможливості засновувати релігійні організації та обмеженні вести проповідницьку чи іншу релігійну діяльність. При цьому такі обмеження стосуються навіть осіб, котрі постійно проживають в Україні. Вести проповідницьку діяльність іноземцям можливо виключно за офіційним запрошенням зареєстрованої релігійної організації (хоча їхня реєстрація не є обов'язковою) та дозволом органів державної влади в справах релігій.

Відсутність дозволу тягне за собою адміністративну відповідальність для іноземців (штраф), а для релігійних організацій – попередження і в подальшому можливий примусовий розпуск.

Ця ситуація ускладнилася протягом 2008 року. Місцеві управління в справах релігій почали жорстко вимагати від іноземних проповідників наявності спеціальної релігійної візи. Проте, як відомо, з багатьма країнами Україна має безвізовий режим перетину кордону. Незважаючи на це, місцеві управління не надавали дозволів на проведення релігійних мирних зібрань за участю іноземців у разі відсутності такої візи, а також не давали дозволів на їхню проповідницьку діяльність. Аналіз таких випадків говорить, що такі дії слугували швидше формальним приводом з боку органів влади для заборони діяльності релігійних організацій, що їм не подобалися.

За інформацією уряду, протягом періоду, що охоплюється цим звітом, жодному іноземному релігійному діячеві не було відмовлено у візі. На думку лідерів мормонів, закон погано виписує положення про місіонерську роботу, і у них були певні проблеми з місцевими посадовими особами, які обмежували їм місця проведення місіонерської діяльності.[13]

За 2008 року Держкомнацрелігій повідомив про діяльність 783 священослужителів-іноземців, що складає близько 2 % від їх загальної кількості. Для богослужбової та іншої релігійної діяльності в 2008 році запрошувалось в Україну 3710 осіб.

4. Держава та релігійні організації

4.1. Принцип неототожнення та нейтральності

Конституційний принцип неототожнення походить з принципу плюралізму думок і означає неможливість ототожнення держави та релігії.[14]

Принцип нейтральності вимагає від держави неупередженості до існуючих релігій чи вірувань. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом неототожнення і є фактично наслідком відокремлення держави від релігійних організацій. Одним з ключових підходів при оцінці дій органів влади із цієї точки зору є дотримання принципів недискримінації, неупередженості та рівного ставлення до усіх релігійних організацій. При цьому, державна підтримка певних церков не є порушенням цих принципів, допоки вона не встановлює загальнообов'язкові правила для всіх людей надавати таку підтримку чи

виявляти свою прихильність до цієї релігійної організації.

Дотримання цих принципів є однією з найбільших проблем в адміністративній практиці органів влади.

Перш за все, це пов'язано з тим, що органи влади, борючись за підтримку електорату, завжди традиційно висловлюють своє прихильне ставлення до домінуючих релігій. Більше того, останніми роками це явище набуває все більшого розмаху. Практично усі керівники виконавчої вертикалі влади, Президент, спікер парламенту та інші вищі посадові особи публічно підтримують ту чи іншу релігійну організацію.

Очевидно, що таке патрунування неформально дає зрозуміти, що ці домінуючі релігійні організації мають більше прав. Це яскраво відображається на прикладах вирішення майнових питань, зокрема, виділенні земельних ділянок під будівництво культових споруд чи поверненні конфіскованого радянською владою культового майна. При вирішенні цих питань, ця прихильність набуває практичного втілення. Позитивні рішення із цих питань, за незначними винятками, отримують виключно домінуючі релігійні організації. Слід зазначити, що в цьому контексті домінуючими є релігійні організації, що мають найбільше поширення на певній території (області). При цьому в кожній області таке домінування мають різні релігійні організації, зазвичай, УПЦ (МП) чи УПЦ (КП).

Кримські мусульмани звернулися до Президента України Віктора Ющенка з проханням втрутитись в ситуацію з будівництвом Соборної мечеті в Сімферополі. У липні сімферопольські депутати знову відмовилися надати Духовному управлінню мусульман Криму землю під будівництво культової споруди та ухвалили рішення створити на цій ділянці паркову зону. Сімферопольські депутати ухвалили своє рішення, незважаючи на те, що вже три суди підтвердили право кримського муфтіяту будувати Соборну мечеть на вулиці Ялтинській, 22. Мер Сімферополя Геннадій Бабенко заявив, що міськрада лише дослухалась до думки більшості сімферопольців, і на підтвердження цього висловив готовність провести референдум.[15]

Також виникають проблеми релігійних організацій з правоохоронними органами.

14 липня 2008 року Рада Євангельських Протестантських Церков України (РЕПЦУ) направила повторне звернення до Прем'єр-міністра України Ю.Тимошенко, а також до Міністра внутрішніх справ України Ю.Луценка та окремих народних депутатів, у яких повідомляється про неповний та упереджений характер розслідування фактів протиправної та брутальної поведінки співробітників міліції по відношенню до священнослужителів та вірних протестантських Церков України. Звернення керівників протестантських Церков були викликані появою негативної тенденції в діяльності правоохоронних органів, про що свідчить неналежне розслідування фактів брутального обшуку озброєними працівниками кримінальної міліції та загону „Беркут» під час богослужіння в Домі молитви Церкви християн віри євангельської «Жива вода» (ВСЦХВЕП) у серпні 2007 року в м. Євпаторія, фальсифікації кримінальної справи слідчими УМВС в Донецькій області та подальшого висунення обвинувачення пресвітеру УХЄЦ Зайцеву С.В., яке надактивно підтримується Прокуратурою міста Донецька, а

також факту погроз та створення загрози життю священнослужителів працівником міліції з використанням зарядженої табельної зброї у листопаді 2007 року у Києві під час примусового виселення сирітського притулку «Краплина Божої благодаті» (МЄБЦ ОХЦУ «Слово життя»).[16]

Іншою сталою проблемою є підтримка органами влади однієї зі сторін у релігійних конфліктах, пов'язаних із внутрішнім розколом у релігійних організаціях.

Державні органи часто стають на сторону однієї з конфліктуючих сторін при розколі в релігійних громадах, що є порушення принципу нейтральності та статті 9 Європейської Конвенції про захист прав людини.

Зокрема, саме порушення цього принципу призвело до програшу України в Європейському суді з прав людини в згадуваній раніше справі.

Особливо багато прикладів порушень цього принципу на місцевому рівні.

Залишається невирішеною проблема повернення націоналізованого радянською владою культового майна.

4.2. Право батьків на релігійну освіту дітей та принцип нейтральності держави

Відповідно до міжнародних стандартів релігійна освіта в школах та вищих учбових закладах може запроваджуватися, проте відповідні курси мають бути однаковими й побудованими на принципах об'єктивності, недискримінації та безсторонності. Тому такі курси не можуть включати вивчення настанов лише однієї релігії чи вірування. Держава повинна поважати право батьків на релігійне виховання своїх дітей.[17]

У цілому в країні у різних регіонах відбувається впровадження християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування з різною мірою зацікавлення з боку батьків, учнів та громадськості, глибини та якості викладання предметів і підготовки кадрів.

На сьогодні такі предмети впроваджуються як факультативні і за бажанням батьків, що відповідає міжнародним стандартам. Проте так відбувається не в усіх містах.

На заході країни існує чітка тенденція до впровадження обов'язкового навчання виключно християнським релігіям. Практично всі підручники з цього питання є односторонніми і не відповідають зазначеному вище принципу безсторонності. З іншої сторони, вони викликають хвилі обурення від представників Церков, оскільки побудовані на симбіозі християнських релігій і не узгоджуються повною мірою з настановами цих Церков.

Крім того, практично по всій країні бракує вчителів цього предмету. Часто до викладання запрошуються випускники духовних семінарій (релігійних навчальних закладів). Важко повірити, що людина, котра закінчила такий заклад, викладатиме такий курс об'єктивно

та безсторонньо.

Слід зазначити, що президентський указ від 2005 року про запровадження в навчальні програми державних шкіл курсу «етика віри» суттєвих результатів на дав. Цей указ дістав підтримку чотирьох найвищих християнських ієрархів, але у національному масштабі його впровадження було безсистемним і було ще більше сповільнене запереченнями лідерів іудейської та мусульманської громади проти того, щоб такі навчальні курси спиралися на християнські постулати.

Члени Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій продовжували виступати за внесення до закону змін і доповнень, які дозволили б приватним навчальним закладам, на додаток до світської навчальної програми, навчати учнів релігійним цінностям релігійної організації-засновниці. У червні 2008 року Міністерство науки та освіти України цю ініціативу підтримало. Міністерство та представники релігійних організацій домовилися провести додаткові консультації з метою визначення порядку здійснення цієї ініціативи.

Пізніше при Міністерстві освіти та науки була створена Громадська ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями.[18] Про подальшу діяльність цієї Ради нічого невідомо.

5. Рекомендації

1) Слід привести українське законодавство у відповідність до вимог статті 9 та 11 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод у світлі судової практики Європейського суду з прав людини. При цьому доцільно використовувати Керівні принципи для аналізу законодавства стосовно релігії чи віри, схвалені Парламентською асамблеєю ОБСЄ та Венеціанською комісією у 2004 році.[19] Зокрема, при розробці змін до законодавства необхідно:

- Перенести акцент з перевірки організації при реєстрації на моніторинг їхньої діяльності: відповідно скоротити та спростити реєстрацію релігійних організацій, прирівнявши їх процедуру принаймні до реєстрації об'єднань громадян.
- Усунути дискримінацію при реєстрації статутів релігійних громад та чітко визначити підстави відмови в реєстрації або скасування реєстрації статутів релігійних організацій.
- Усунути із законодавства положення, якими нав'язується структура та порядок управління релігійною організацією. Ці питання повинні регулюватися виключно статутом організації.
- Скасувати дозвільний порядок проведення релігійних мирних зібрань.
- Скасувати обмеження щодо релігійної діяльності іноземців та осіб без громадянства, включно з наданням таким особам, що постійно проживають в Україні, права засновувати релігійні організації.

2) Державні органи не повинні втручатися у внутрішньоцерковні справи, а повинні чітко дотримуватися принципу нейтральності, зокрема, щодо створення єдиної помісної православної церкви, захисту однієї зі сторін у внутрішньоцерковному конфлікті тощо.

- 3)** Слід запровадити дієві механізми запобігання дискримінації за релігійною ознакою, особливо в кримінально-виконавчій системі, соціальній сфері та сфері трудових відносин. Також необхідно доопрацювати законодавство щодо оподаткування релігійних організацій з метою усунення дискримінації організацій, що не належать до християнського віровчення (наприклад, щодо оподаткування ПДВ, визначення поняття «культові послуги» тощо).
- 4)** Правоохоронні органи повинні продовжити швидко та належно реагувати на випадки розпалювання релігійної ворожнечі, вандалізму.
- 5)** З метою усунення дискримінаційної адміністративної практики та конфліктів між церквами прийняти чіткі правові норми щодо підстав, порядку та термінів повернення культового майна церков. Також доцільно розробити детальний план повернення культового майна з визначенням цих процедур у часі щодо кожного об'єкту. У разі неможливості повернення такого майна передбачити надання певної компенсації, зокрема, на будівлю нових культових споруд чи надання земельних ділянок.
- 6)** Місцевим органам влади слід переглянути прийняті ними правові акти, що встановлюють дискримінаційні положення, а також додаткові, непередбачені законом обмеження права на свободу віросповідання при проведенні мирних зібрань, оренди приміщень, виділенні земельних ділянок та поверненні культових споруд. Слід чітко законодавчо визначити загальні принципи виділення земельних ділянок під будівництво культових споруд.
- 7)** Створити постійно діючі спільні Комісії з представників релігійних організацій та представників уряду для вирішення питань спільного зацікавлення (майно, пам'ятки культури, сім'я, освіта тощо).
- 8)** Релігійна освіта в школах та вищих учбових закладах може запроваджуватися, проте відповідні курси повинні бути однаковими й побудовані на принципах об'єктивності, недискримінації та безсторонності. Тому такі курси не можуть включати вивчення настанов лише однієї релігії чи вірування. Введення такої освіти має відповідати стандартам ОБСЄ та Ради Європи, зокрема, рішенням Європейського суду з прав людини.

_____ [1] Підготовлено Володимиром Яворським, виконавчим директором УГСПЛ.

[2] Дивіться відповідні розділи Доповідей правозахисних організацій «Права людини в Україні-2004» (Харків: Фоліо, 2005, стор. 102-121), «Права людини в Україні-2005» (Харків: Фоліо, 2006), «Права людини в Україні-2006» (Харків: Видавництво «Права людини», 2007) та «Права людини в Україні-2007». Доступно в Інтернеті за адресами: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?r=a1b7> та <http://www.khpg.org/index.php?r=a1b6c14>.

[3] Рішення Європейського суду з прав людини в справі Свято-Михайлівська парафія проти України від 14 вересня 2007 року. У цій справі Київська Міська Державна

Адміністрація відмовила в реєстрації змін до статуту Свято-Михайлівської парафії, котрими передбачалась зміна канонічної підпорядкованості громади від Московського Патріархату до Київського Патріархату. Дивіться також один з аналізів цього рішення: Непомічене судове рішення // Релігійно-інформаційна служба України.

<http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/analysis/article;20048/>, 10.01.2008. Слід додати, що Голова цієї парафії паралельно заявив про поновлення проти нього незаконних дій з боку органів влади – див. Голову парафіяльної ради, який переміг у Європейському суді, переслідує Податкова міліція Києва// Релігійно-інформаційна служба України, <http://www.risu.org.ua/freedom/monitoring/article;17117/>.

[4] <http://hrlawyers.khpg.org/index.php?r=a1b3>.

[5] Реєстраційний № 2419 від 21.04.08; автор – народний депутат Г.Г.Москаль. Доступний на порталі парламенту:

http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=32379.

[6] Ю.Решетніков, «Законодавче забезпечення свободи совісті та діяльності релігійних організацій: стан, тенденції, проблеми» // Релігійно-інформаційна служба України, 27.05.2008, 11:24, <http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/analysis/>.

[7] Див. більше: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1227272933>.

[8] Див. параграфи 130-131 рішення Європейського суду з прав людини в справі Свято-Михайлівська парафія проти України від 14 вересня 2007 року.

[9] Офіційний сайт Державного комітету України у справах національностей та релігій, http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=131554.

[10] Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (щодо процедури припинення повноважень суб'єктів господарювання), реєстраційний № 0913 від 23.11.07, заходиться у Комітеті з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва для підготовки до другого читання. Ним пропонується у стислі терміни завершити державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, після чого ті юридичні особи, що вчасно не подали відомості для включення до Єдиного державного реєстру, вважатимуться припиненими з усіма правовими наслідками цього.

[11] Див. більш докладніше про це: А.Колодний «Релігійна мережа України на січень 2009 року», 15 березня 2009 року, <http://ukreligieznavstvo.wordpress.com/2009/03/15/релігійна-мережа-україни-на-січень-2009-р>.

[12] Якщо інше не наведено, то далі приклади наведені: Державний департамент США. Доповідь Міжнародної організації релігійної свободи за 2008 рік. Випущений Відділом з питань демократії, прав людини та праці.

http://kiev.usembassy.gov/files/polit_relig_freedom2008_ukr.html.

[13] Державний департамент США. Доповідь Міжнародної організації релігійної свободи за 2008 рік. Випущений Відділом з питань демократії, прав людини та праці.
http://kiev.usembassy.gov/files/polit_relig_freedom2008_ukr.html.

[14] Більше про це див., наприклад, «Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції». – К.: Реферат, 2006. – стор. 392-393.

[15] Див. більше про це: «Мечеть у Сімферополі: мусульмани звернулися до Ющенка» // Радіо «Німецька хвиля», 19.07.2008 року, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3519668,00.html>; «Мусульмани Криму опротестовують перенесення мечеті в Сімферополі» // Інформагентство «УНІАН», 10.01.2008 року, <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/186846>; «У Криму набирає обертів скандал довкола Соборної мечеті» // «Новинар», 28 лютого 2008 року, <http://novynar.com.ua/politics/21602>; «Мусульмани виграли суд у Сімферопольській міськраді за Соборну мечеть» // «Радіо Свобода», 01.04.2008 року, <http://www.radiosvoboda.org/Content/Article/1113594.html>.

[16] «Керівники протестантських Церков України закликають захистити віруючих від свавілля міліції» // Сайт УГСПЛ, <http://www.helsinki.org.ua/index.php?print=1216119108>.

[17] Див. про це докладніше: Toledo guiding principles on teaching about religions and beliefs in public schools, prepared by the ODIHR advisory council of experts on freedom of religion or belief, OSCE 2007.

[18] Наказ МОН від 20 жовтня 2008 року N 941.

[19] Свобода релігії та віросповідання в Україні в контексті дотримання європейських стандартів / За ред. Володимира Яворського/ УГСПЛ, МГО Центр правових та політичних досліджень «СІМ». Харків: Фоліо, 2005. Доступно в Інтернеті на сайті УГСПЛ: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1137518398>. Інститут релігійної свободи, м.Київ
www.irs.in.ua Джерело: [Українська Гельсінкська спілка з прав людини](#)

УВАГА! Редакція ІРС залишає за собою право не погоджуватися зі змістом матеріалів, поданих у цьому розділі.